

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Բնական եւ փոխանակցական տնտեսութիւն.— Ինչ բան է «ապրանք».— Ինչ է օգտաւէտութիւնը (գործական արժողութիւնը)— Ինչ է՝ զինք.— Դրոտեղից է վերցնում ապրանքի փոխանակցական արժէքը եւ ինչով է որոշում.— դրամ:

Յայտնի է որ հին ժամանակներում առևտուրը այնքան լայն զարգացած չէր, ինչպէս այժմ: Մարդիկ քիչ էին իրար մէջ փոխանակում իրենց աշխատանքի արդիւնքները և իրենց համար քոլոր անհրաժեշտ բաները մեծ մասամբ իրանք էին պատրաստում: Կանայք, օրինակ, աղում էին իրանք հացահատիկները ձեռքի երկանաքարերով, գործում էին կտորներ, ամբողջ ընտանիքի համար շորեր էին կարում և այլն: Բայց մարդիկ վաղուց հասկացել են այդ ձևի աշխատանքի անշահաւէտութիւնը: Մենք տեսանք արդէն («Մուրճ» № 11—12, երես 67) թէ ինչ օգուտ է բերում մարդուն նրա տնտեսական գործունէութեան մէջ աշխատանքի բարդ համադրութիւնը: Եթէ ես ինձ համար և՛ շորեր եմ պատրաստում, և դաշտում եմ աշխատում, և կօշիկներ եմ կարում, և ցորեն եմ աղում, և կահկարասիք եմ շինում և այլն մի և նոյն ժամանակում, անշուշտ ես կօշիկներ եմ կարում աւելի վատ քան կօշկակարը, կահկարասիք եմ շինում աւելի վատ քան հիւսնը, գութանով աւելի անյաջող եմ գործում քան երկրագործը և այլն: Ամեն բան անել կարենալ անհնարին է: Այդ նախ և առաջ, Երկրորդ, ոչ ամենը, ինչ ինձ հարկաւոր է ես կարող եմ ձեռքի տակ ունենալ: Մեզ մօտ Ռուսաստանում, օրինակ, չի աճում թէյի ծառ, ուստի ես ինքս չեմ կարող թէյ շինել: Կիւսիսում չի բուսնում ցորեն—այնտեղ, ուրեմն այդ հանգամանքներում մարդիկ պէտք է մնան առանց ցորենի հացի և այլն: Այդ պատճառներով մարդկանց նիւթական պահանջների գոհացման այդ կերպը թողնուեց: Սկսեցին բանը այնպէս բռնել, որպէս զի իւրաքանչիւրը զբաղուէր միայն մի գործով, որը նա ամենից լաւ է հասկանում և որը

Նրա համար աւելի յարմար է բնական պայմանների բերմամբ: Փոխարէնը իւրաքանչիւրը աւելի սկսեց արդիւնաբերել ոչ միայն իր համար, այլ այն հաշուով որ նրա արդիւնքները կարելի լինէր վաճառել, այսինքն ձեռք բերել դրամ և նրանով գնել այն, ինչ որ նրան հարկաւոր է: Այսինքն, մարդիկ սկսեցին փոխանակել իրենց արդիւնքներով—և առաջուայ «քնական» տնտեսութիւնը փոխարինուեց ներկայ—«փոխանակցականով»:

Այն արդիւնքները (продукты), որոնք նշանակուած են վաճառու համար սկսեցին կոչուել ապրանք: Այդ պայմանով ապրանք չի լինի այն ջուխտ կօշիկը որ կարել է կօշկակարը իր համար, այլ միայն այն ջուխտը, որը նա մտադիր է վաճառել, ծախել: Իւրաքանչիւրը սկսեց արդիւնագործել միայն որ և է մէկ ապրանք, ծախել այդ և ապա արդէն շուկայում, վաճառանոցում, որոնք այն ապրանքը, որը նրան հարկաւոր է իր կարիքներին գոհացուած տալու համար, որը նա ուզում է գնել:

Մենք այժմ կը ծանօթանանք թէ ինչպէս է մարդկանց մէջ կատարուած փոխանակումները:

Ա Ր Ժ Է Ք

Մարդուն հարկաւոր իւրաքանչիւր առարկայ օգտակար է նրան, ունի օգտակարութիւն (полезность), կամ այլ խօսքերով. ունի սպառողական արժողութիւն (потребительная стоимость), այսինքն արժէք գործադրելիս: Ինչ հարկաւոր է թանաքաման, երկրագործին հարկաւոր է գութան, բոլոր մարդկանց հարկաւոր է արևի լոյս, ջուր, օդ—այդ բոլորը օգտակար է, ուրեմն—ունի օգտակարութիւն (գործածական կամ սպառողական արժողութիւն): Յետոյ, արդիւնքների այն քանակը, որ տալիս են փոխանակումնան ժամանակ որ և է իրի համար, կոչուած է փոխանակման արժէք, կամ ուղղակի այդ առարկայի արժողութիւնը:

Վերջապէս, դրամի այն քանակը, որ ստացուած է որեւէ իրի փոխանակ կոչուած է նրա դինը: Այդպիսով, եթէ սեղանի համար փոխանակման մէջ ստացուած է 20 արշին կտաւ, ուրեմն այդ 20 արշին կտաւը կը լինի սեղանի արժողութիւնը և սեղանը կը լինի 20 արշին կտաւի արժողութիւնը: Եթէ սեղանի համար ստացուած է 6 ռուբլի, ուրեմն սեղանի դինը հաւասար 6 ռուբլու: Եթէ մի արշին կտաւի համար տալիս են 30 կոպէկ, ուրեմն 20 արշին կտաւի դինը միաժամանակ հա-

¹⁾ «Մուրճ» 1906 № 11—12-ում տպւած էր Արդիւնագործութեան երեք պայմանները. այս յօդւածի մէջ քննուած է փոխանակման (обмен) երկոյթը: Գրւածքը քաղուած է Կարգեմը «Экон. бес.» զրբեց:

ւասար է, ինչպէս այս օրինակում, դրամի նոյն քանակին, ուստի մենք ասում ենք թէ նրանց արժողութիւնը հաւասարաբո՞ժք է: Մենք ներքև կը տեսնենք որ գինը և արժողութիւնը (արժէքը) բոլորովին միևնոյն հոմանիշ բանը չէ, ինչպէս կը թուէր առաջին անդամից:

Կարճիկ է արդեօք փոխանակման արժողութիւն ունենալ մի իր, որ ոչ մի բանի պէտքական չէ (այսինքն չունի դործածական արժէք): Ի հարկէ, ոչ: Ինչու ես պէտք է գնեմ մի իր, նրա փոխանակ դրամ կամ այլ արդիւնք տամ, եթէ նա ինձ հարկաւոր չէ: Մի անգամ մի արար (ինչպէս պատմում է մի պատմաբան) անապատում գտաւ մի արկղ մարգարիտներով: Նա այդ բրինձի տեղ ընդունեց և սկսեց եփել, իսկ երբ տեսաւ իր սխալը, վերցրեց և դէն շարտեց այն: Եւրոպայում մարգարիտը գործածուելով զարդարանքի համար, հետեւաբար ունենալով գործածական արժէք, ունի և ահագին փոխանակման արժողութիւն: Իսկ արարին նա հարկաւոր չէր և նա նրան դէն գցեց:

Ուրեմն. գործածական արժողութիւն չունեցող իրը չի կարող ունենալ նաեւ փոխանակման արժէք: Եթէ իրը փոխանակ որ և է մէկը որ և է բան է տալիս, ուրեմն այդ իրը այդ գնողին մի բանի համար պիտանի է: Պատահում է նոյն իսկ այնպէս, որ առարկան բոլորովին ոչոքի հարկաւոր չէ, բացի մի անձի, իսկ այդ անձը պատրաստ է փոխանակը շատ բան տալ այդ առարկայի համար: Պատահում է այդ, օրինակ, որ և է պատկերի հետ, յիշատակի նուէրի հետ և այլն, մի խօսքով այնպիսի իրի հետ, որ թանգ է միայն նրանով, որ գնողը կապում է նրա հետ որ և է յիշողութիւն և այլն: Այդ դէպքում իբր, թէև չունի գործածական արժէք ուրիշների համար, սակայն ունի գործածական արժէք անձի համար և միայն այդ պատճառով նրա համար ունի և փոխանակման արժողութիւն:

Արժէքների չափը: Արդեօք իւրաքանչիւր իր որ ունի գործածական արժողութիւն ունի նա և փոխանակման արժողութիւն: Արդեօք ամեն մի օգտակար առարկայի համար կարելի է փոխանակօրէն. ստանալ մի բան: Նայէք ձեր շուրջը և դուք կը տեսնէք որ ոչ ամեն մի բանի համար: Ի՞նչ կարող է աւելի օգտակար լինել քան ջուրը, օդը, արեւի լոյսը: Առանց դրանց մարդ անկարող է ապրել: Բայց մենք որ և է բան վճարում ենք այդ բոլորից օգտուելու համար:—Ոչ: Ի՞նչո՞ւ: Ահա մենք և մօտեցանք այն հարցին թէ որտեղից է գոյանում ապրանքների փոխանակման արժողութիւնը և թէ ինչպէս որոշել այն:

Փոխանակման արժողութիւնը չի կարող որոշուել որևէ իրի օգտակարութեամբ: Օղը և ջուրը օգտակար են, բայց չունեն փոխանակութեան արժէք: Հացը միշտ հաւասարապէս հարկաւոր է մարդկանց: Ձկար այնպիսի ժամանակ երբ մարդուն հացը աւելի պակաս հարկաւորուէր, քան այժմ: Այնուամենայնիւ հացը միշտ թանգանում է: Երկաթը աւելի և աւելի պիտանի է դառնում մարդկանց, որովհետև քանի զնում է աւելի և աւելի մեծ թւով են շինւում մեքենաներ և գործիքներ, որոնց մասին առաջ գաղափար չունէին: Մինչդեռ երկաթը չի թանգանում, այլ էժանանում է. ուրեմն, ինչո՞ւ է պատճառը: Ուշադրութիւն դարձնենք այսպիսի հանգամանքի վրայ. ջրի համար սովորաբար մարդիկ ոչինչ չեն վճարում, իսկ քաղաքում ջրկիրը ստանում է որոշ քանակութեամբ փող իւրաքանչիւր վեդրօ ջրի համար: Ինչի՞ համար է նա ստանում: Ի հարկէ ոչ այդ ջրի համար, այլ այն աշխատանքի համար, որ նա վերցնում է իր վրայ լքցնելու, բերելու և թափելու ջուրը: Ենթադրենք թէ ես պէտք ունենայի իջնել ծովի ափը ջրասուղական զանգի մէջ: Ի հարկէ ես պէտք է վճարէի այն օդի համար, որով ես շնչում էի զանգի մէջ, այսինքն վճարէի այն աշխատանքի համար, որ գործադրուել է զանգը օդով լքցնելու համար:

Ինչո՞ւ է թանգանում հացը: Էնդուր որ հողերը ուժասպառւում են և աւելի քիչ են արտադրում հաց, հողի մշակումը աւելի և աւելի դժուարանում է: Ինչո՞ւ է էժանանում երկաթը: Էնդուր որ նորանոր երկաթահանքեր են գտնւում, էնդուր որ աւելի պակաս աշխատանք է զնում նրա ստացման համար:

Իսկ թրտեղից է վերցնում իրերի արժողութիւնը և ինչո՞ւ է նա որոշւում: Ակնհերե է որ միայն այն աշխատանքով, որ գործադրւում է նրանց արդիւնաբերելու համար: Աւել է աշխատանքը — բարձր է և առարկայի արժողութիւնը: Պակաս է աշխատանքը — ցածր է և արժողութիւնը:

Այդպիսով. 1) փոխանակման արժէք ունի միայն այն, ինչ որ ունի գործածութեան արժէք. 2) բայց ոչ այն բոլորը, ինչ ունի գործածութեան արժէք, ունի անպատճառ և փոխանակման արժէք. 3) գործածութեան արժէք ունեցող առարկան ստանում է փոխանակման արժէք միայն այն դէպքում, եթէ նրա արդիւնաբերութեան համար աշխատանք է դրուած, և քանի աւելի մեծ է աշխատանքը, այնքան մեծ է արժէքը և ևնդհակառակը:

Բանուորական օրը իբրեւ արժէքի չափ: Այդպիսով ամեն իր ունի փոխանակման արժէք միայն այն դէպքում, եթէ նրա

արդիւնաբերելու համար աշխատանք է բանեցրուած: Հետեաբար, հաւասարաբոժէք իրեր անուանուում են այնպիսիները, որոնց վրայ գործադրուած է հաւասարաքանակ աշխատանք: Եթէ 1 սեղանը=20 արշին կտաւի=1 ջուխտ կօշիկ=3 լամպիւ և այլն, դա նշանակում է որ մի սեղան արդիւնաբերելու համար նոյնքան աշխատանք է գործադրուած, որքան և 20 արշին կտաւի վրայ, որքան և 3 լամպիւ վրայ և այլն: Արդ, ինչպէս չափել աշխատանքի այդ քանակը: Այդպիսի չափի իբրեւ ժառանգութեամբ է քանուորական օրը, այսինքն այն բոլոր ժամերի թիւը որ բանուորը գործադրում է օրուայ ընթացքում բանելու վրայ: Եթէ վերեւ յիշած բոլոր իրերի արժողութիւնը իրար մէջ հաւասար է և եթէ 1 այդպիսի սեղան շինելու համար պահանջուում է 20 բանուորական ժամ, կամ երկու բանուորական օր, հետեաբար, նոյնքան բանուորական օր է գործադրուած 20 արշին կտաւ կամ մի ջուխտ կօշիկ կամ 3 լամպ և այլն արդիւնաբերելու համար:

Հասարակականօրէն—անհրաժեշտ բանուորական ժամանակ:—Նշանակում է—մի իր, որ շինելու համար մխտում է 10 բանուորական օր, ունի կրկնակի աւելի փոխանակման արժէք, քան այն, որի վրայ մխտւած է 5 բանուորական օր, և ընդհանրապէս և այլն: Սակայն ուշադրութիւն դարձնենք հետեւեալ հանգամանքի վրայ: Մի և նոյն իրը, նայած բանուորի ճարպիկութեան, կարելի է շինել աւելի արագ և աւելի դանդաղ: Լաւ վարպետը բանում է աւելի լաւ շինուածքներ աւելի արագ, քան վատ վարպետը աւելի վատ շինուածքներ պատրաստելիս: Այդ պատճառով, մատնանշած կանոնի հիման վրայ, վատթարագոյն շինուածքները պէտք է աւելի թանգ գնահատուէին քան լաւագոյնները, եթէ նրանց վրայ աւելի շատ ժամանակ է գործադրուած: Այդ կը լինէր անարդար և երբէք այդպէս չի պատահում: Այն ժամանակ բաւական կը լինէր աւելի դանդաղ բանել, աւելի շատ փող վաստակելու նպատակով: Ահա ինչու ասածին պէտք է աւելացնել նաև հետեւեալը. իրը արդիւնաբերելու համար գործադրած ժամանակի ոչ ամեն մի քանակ որոշում է իրի փոխանակման արժէքը, այլ միայն այն քանակը, որ անհրաժեշտօրէն հարկաւոր է գործադրել նրա վրայ, բանելու զոյւթիւն ունեցող հանգամանքներում:

Վերցնում է միայն այն միջին ժամանակը, որ սովորաբար գործադրում են այդ արդիւնաբերութեան վրայ: Այդ միջին ժամանակը կոչւում է հասարակականօրէն—անհրաժեշտ բանուորական ժամանակ: Դիցուք որւէ տեղ, ուր չկան ուստայնական մեքենաներ, կտաւը գործում են ձեռներով և ասենք պատրաս-

տուժ են օրեկան 3 արշին: Ուրեմն 1 արշինի արժէքը հաւասար է բանուորական օրի 1/3-ի, և այդ ժամանակը, հետեաբար, է հասարակականօրէն-անհրաժեշտ բանուորական ժամանակ 1 արշին կտաւի համար. Թող այդտեղ ներմուծուի մեքենայ, որ տայ օրեկան 30 արշին կտաւ: Մի արշին կտաւի հասարակականօրէն-անհրաժեշտ բանուորական ժամանակը այժմ կը դառնայ $= 1/30$ բանուորական օրի: Եւ բոլոր ձեռագործ ջուլհակները ստիպուած կը լինեն իրանց կտաւը վաճառել 10 անգամ աւելի էժան, եթէ ուզենան նաղդել իրանց արդիւնաբերածները, թէ և նրանց այդ բանուածքները 10 անգամ աւելի թանգ են նստում, քան մեքենայի պատրաստածները: Այստեղից հականալի է, որ մեքենաների ներմուծումով հասարակականօրէն-անհրաժեշտ բանուորական ժամանակը և նրա հետ նաեւ բանուածքի արժէքը կրճատուժ են:

Բնական և շուկային զինը (պահանջ և առաջարկ):

Իրի այդ արժողութիւնը, որ գոյանում է նրա արդիւնաբերելու վրայ գործադրած աշխատանքի շնորհիւ և որոշուում հասարակականօրէն—անհրաժեշտ բանուորական ժամանակի քանակով, կոչուում է նրա բնական արժողութիւն: Եթէ մի մեծ սեղան արդիւնաբերելու համար հարկաւոր է 40 բանուորական ժամ և եթէ նոյնքան ժամեր են հարկաւոր գութան շինելու համար, այդ դէպքում սեղանը կը լինի այդ գութանի բնական արժէքը: Վաճառանոցում, այսինքն իրեր գնելիս կեանքի մէջ, գնողը չի տեղեկանում ի հարկէ թէ քանի բանուորական ժամ է մխուած գնողող առարկայի վրայ և թէ ինչպէս է գնահատուում բանուորական ժամը: Նա սովորաբար տալիս է ապրանքի համար միջին գին, ի հարկէ ցանկալով որքան կարելի է էժան վճարել:

Վաճառողն էլ կարիք չունի իւրաքանչիւր դէպքում պատճառաբանել և յայտարարել այդ հաշիւները գնողի առաջ, այլ ուղղակի ցանկանում է որքան կարելի է թանգ ծախել: Գնողը աւելացնում է, վաճառողը պակասեցնում, նրանք սակարկութիւն են անում և վերջապէս համաձայնում են որեւէ միջին գնի վրայ: Ահա այն գինը, որի վրայ նրանք համաձայնութեան են գալիս կամ զբարիշտում են, կոչուում է շուկային գին: Ինչով է նա որոշուում: Այդ շատ պարզ է: Եթէ վաճառանոցն են բերել, դիցուք, 10 հոսելի, իսկ գնել ցանկացողների թիւը 20 մարդ է, ի հարկէ ամեն մէկը կը շտապի աւելի վճարել, որ ձեռք բերի իրան հարկաւոր հոսելին: Գինը բարձրացաւ: Իսկ եթէ վաճառանոց են բերել 20 հոսելի, իսկ գնել ցանկացողների թիւը միայն 10 հոգի է, հակառակ հետեանքը կը լինի. ամեն մի

վաճառող կաշխատի թէկուզ էժան, բայց գլխից անել, նաղդել ապրանքը: Գինը կընկնի: Բանուածքների ամբողջ քանակը որ ուզում են զննել կոչուում է պահանջ: Բանուածքների ամբողջ քանակը որ ուզում են ծախել կոչուում է առաջարկ: Եթէ առաջարկը աւելի է պահանջից, գները ընկնում են, եթէ պահանջը աւելի է առաջարկից՝ գները բարձրանում են: Եւ որովհետեւ պահանջի և առաջարկի չափը ամեն մի ըոպէում տարբեր է, ուստի և շուկային գները մշտապէս տատանւում են: Դիցուք, առաջարկը, օրինակի համար, գուլթանների վերաբերմամբ երկար ժամանակի ընթացքում պահանջից բարձր է: Գները աւելի և աւելի են ընկնում: Ասենք գները ընկել են գուլթանի ընտան արժէքից ցած: Ի՞նչ դուրս կը գայ դրանից: Գուլթանները չեն հանիլ իրանց շինելու համար արած ծախքերը և կը ծախուեն ֆուստով, նրանց շինելը ձեռնառու չի դառնալ, ուստի առաջարկը վերջի վերջոյ կը կրճատուի:

Թող առաջարկը այնքան կրճատուի որ պահանջից պակասի: Այն ժամանակ շուկային գինը կը սկսի նորից բարձրանալ: Դիցուք այն բարձրացաւ ընտան արժեքովէնից վեր: Այդ արդիւնագործութիւնը, ուրեմն, կը դառնայ միւսներից աւելի ձեռնառու, նրանով կը սկսեն աւելի պարապել քան առաջ, առաջարկը կրկին կուժեղանայ, կրկին կանցնի պահանջից և շուկային գինը, հետեւաբար, կրկին կընկնի մինչև ընտան արժէքի մակերեւոյթը և այլն: Այդպիսով, շուկային գինը տարուբերում է ոչ այլ կերպ եթէ ոչ ընտան արժէքի շուրջ, ժամանակաւորապէս մերձ բարձրանալով, մերձ իջնելով այդ միջին չափից կամ վեր կամ ցած: Իսկ միջին չափը, ինչպէս տեսանք, որոշում է աշխատանքը, իսկ շուկայինը—պահանջ-առաջարկը: Այդ երեք հիմնական պայմաններից է կազմուում իւրաքանչիւր իրի գինը:

Բացառութիւն, մօնապօլիա:—Ի հարկէ մանր առևտուրի ժամանակ յաճախ գները չիմանալու պատճառով սակարկութիւն անել չուզենալով կամ այլ պատճառներով երբեմն մի իր գընւում է չափազանց թանգ կամ չափազանց էժան: Սակայն բոլոր մեծաքանակ առևտուրի գները ենթարկւում են մատնանիշ արած կանոններին և բացի այդ որոշում են նաև հատով վաճառման գները:

Բայց կայ այնպիսի ընդհանուր մի դէպք, երբ ոչ մէկը այդ կանոններից չի գործադրւում: Այդ այն ժամանակ է երբ որ և է ապրանքի առևտուրը ազատ չէ, այլ տրուած է բացառապէս մի անձի կամ տէրութիւնը վերապահել է իրան («մօնապօլիա»): Այդպէս, օրինակ, առաջներում ոչ ոք չէր կարող վաճառել մեղանում արագ, բացի նրանցից որոնք վերցրել էին

այդ առևտուրը կապալով: Այդպէս դեռ այժմ էլ Եւրոպայի մի քանի տէրութիւններում չի կարելի ոչ ոքից ծխախոտ գնել, բացի գանձարանից: Պացի է, որ այդ դէպքում մոնօպոլիստը (մենաշնորհ ունեցողը) կարիք չունի զիջելու, ոչ ոք չի կարող նրա առաջարկած գները պակասեցնել, գնողներ միշտ կը լինեն: Այդ պատճառով այդ դէպքում ապրանքները ծախւում են շատ ուռցրած գներով ի ֆլաս գնողների և ի մեծ օգուտ վաճառողների: Բայց այդ և մի քանի այլ բացառիկ դէպքերի, ապրանքների արժէքը որոշւում է ընդհանուր զօնրով վերև ցոյց տուած կանոններով, որոնք պարտաւորիչ են իւրաքանչիւր ազատ առևտուրի համար:

Դ Ր Ա Մ

Փոխանակցական առևտրի անյարմարութիւնները.— Երևակայէք մի բոլի որ դրամ կամ փող, ընաւ չկայ: Դիցուք ես դարբին եմ: Ինձ մօտ պատրաստ է, օրինակ, խոփը, ես ուզում եմ ծախել այն և ստացած փողով ինձ համար հաց դնել: Բայց ինչպէս այդ անեմ առանց դրամի: Ես պէտք է խոփը փոխանակեմ հացի: Ես գնում եմ երկրագործի մօտ և խնդրում նրանից՝ տալ ինձ հաց և փոխարէնը վերցնել խոփը: Իսկ ի՞նչ կանեմ ես, եթէ խոփը նրան հարկաւոր չէ և նա ինձ մերժի: Ես կը գնամ մի ուրիշի մօտ, կը խնդրեմ նրանից նոյնը և երկար մահ կը գամ մինչև որ գտնեմ մէկին ով կը համաձայնի փոխանակել հացը խոփին: Բայց եթէ ես, օրինակ, ապրում եմ այնպիսի մի նահանգում ուր հացը չի վաճառւում, այլ գնւում է: Ի՞նչ պէտք է ես անեմ իմ խոփի հետ: Ես ստիպուած պիտի այն ուղարկեմ մի այլ նահանգ և այնտեղից ստանամ հաց: Բայց լաւ է դեռ որ խոփը այնպիսի ապրանք է որ չի փչանալ, մինչև որ ես հազար ու մի դիմումներից յետոյ հաց կը ճարեմ, իսկ եթէ ես մտադործ եմ, իսկ եթէ իմ միսը կը փչանայ, մինչև որ ես փոխանակեմ այն հացի, ի՞նչ պէտք է անեմ փչացած մսի հետ այն ժամանակ, ի՞նչպէս ես ձեռք կը բերեմ այն հացը, որ ինձ հարկաւոր է, առանց որին ես չեմ կարող ապրել և որն հայթայթելու համար ես աշխատում եմ: Բացի այդ անյարմարութիւններից փոխանակցական առևտրի մէջ կան և ուրիշ անյարմարութիւններ, երբ ապրանքները փոխանակւում են ոչ դրամով, այլ ուրիշ որևէ ապրանքով: Պարզէ փոխանակցական առևտրի դժուարութիւնը: Եւ միայն վայրենի ժողովուրդները, որոնք կարիքները շատ պարզ են, որոնք շատ քիչ ապրանքներ ունեն, իսկ դրամ ոչ, միայն նրանք են այսպիսի փոխանակցական առևտուր անում: Կուլտու-

րապէս զարգացած ժողովրդների մօտ փոխանակցական առևտուրը վաղուց վերացել է:

Դրամի նշանակումները.—Մարդիկ վաղուց հասկացել են, որ շատ աւելի յարմար է իւրաքանչիւր ապրանք փոխանակել որ եւ է մէկով: Եթէ բոլորը փոխանակում են մէկ ապրանքով, այն ժամանակ դրանով կարելի է ճարել ամեն բան, ուրեմն, այն ապրանքը բոլորին հարկաւոր է: Ահա իբր այդպիսի ապրանք ծառայում է դրամը կամ փողը: Դրամի գործածութեամբ ես—դարբինս—կարիք չունեմ անպատճառ որոնել այնպիսի երկրագործի կամ հացի առևտրականի, որոնց հարկաւոր լինէր իմ վաճառելի խոփը: Ես ծախում եմ նրան ամեն մի պատահածին, որին նա հարկաւոր է, և փոխարէնը նրանից ստանում եմ դրամ, որով կարող եմ գնել ինձ համար այն ինչ ցանկանում եմ: Փոխանակումները եւ ամեն տեսակ վճարները չափազանց հեշտանում են: Այդ նախ և առաջ: Երկրորդ՝ դրամը պահպանում է արժէքութիւնները: Ամեն մի արդիւնք երկար ժամանակ ընկած մնալով փչանում է: Կան այնպիսի արդիւնքներ, որոնք շատ շուտ են փչանում: Դրանցից են ուտելիքները: Երկար ժամանակի համար պատրաստել դրանց չի կարելի: Եթէ, օրինակ, կաթնավաճառի բոլոր օրուայ հացի, մսի և այլ բաների պահանջները այն քանակով են, որ հաւասարաարժէք է մի վեդրօ կաթի, այդ դէպքում կաթնավաճառը իր արդիւնաբերութիւնը կը յարմարեցնի այնպէս որ օրեկան ստանայ հէնց մի վեդրօ կաթ, որովհետեւ հակառակ պարագայում նա պէտք է աւելի հաց, միս և այլն ստանար և այդ բոլոր աւելորդուկը պահէր: Յետոյ, ի՞նչ պէտք է անէր պետութիւնը եթէ հարկերը հպատակներից հաւաքուէին նրանց արտադրած արդիւնքներով: Ի՞նչպէս կարող էր նա պահել արդիւնքների այդ անազխն քանակութիւնը: Մինչդեռ դրամը հեշտացնում է այդ պահպանութիւնը: Կաթնավաճառը ծախում է բոլոր կաթը որ տալիս է նրան կովը: Հարկաւոր քանակի հաց, միս և այլն գնելուց յետոյ աւելացած փողը նրա մօտ մնալով չի փչանալ: Պետութիւնը հարկերը դրամով հաւաքելով ոչինչ չի կորցնում արդիւնքներից, որովհետեւ դրամը չի փչանում: Հետևաբար արժէքութիւնները չեն փչանում պահպանւում են նրանով որ նրանց փոխանակում են դրամով:

Դրամի տեսակները.—Դրանք են դրամի ներկայացրած ամենազլխաւոր յարմարութիւնները: Այդ և այլ պայմաններով բոլոր ժողովուրդները կամաց-կամաց սահմանում էին իրենց մէջ այն միջին ապրանքը, որ սկսել են անուանել դրամ: Սովորաբար դրամ էին դարձնում այն ապրանքը, որի տեսակից ժողովրդի մօտ աւելի շատ էր ճարւում: Որսորդական ցեղերի մօտ

իրբն դրամ գործեն ասուում գաղաններն մորթիները, թափա-
ռականներն մօտ—անասունները, այլ տեղերում—աղը, Աֆրի-
կայի մի քանի ծովափեայ նեղր ցեղերի մօտ—ծովային խղունչ-
ները և այլն։ Բայց սակաւ առ սակաւ բոլոր այդ տեսակի
դրամները փոխանակուած էին մետաղներով։ Մորթիների, անա-
սունների և այլնի փոխարէն սկսեցին գործածել այդ նպատա-
կով երկաթ, պղինձ, անագ և այլն, նախ այն պատճառով, որ
մետաղները ամենից հեշտ է պահել, երկրորդ նրա համար որ
մետաղները կարելի է բաժանել ինչ մանր մասի ուզում ես։
Մի մարդ, որ, օրինակ, ուզում է աղ դնել և փոխանակելու
ուրիշ բան չունի բացի անասուններից, ստիպուած է մի ամբողջ
եզան կամ ամբողջ ոչխարի արժէքով աղ դնել։ Շատ սակաւ
դէպքերում կաշոտէր նրան աւելի պակաս քանակով աղ առ-
նել, որովհետեւ այն ինչ որ նա տալիս էր նրա փոխանակ
(եղը, ոչխարը) չի կարող առանց կորստի փոքր եւ մեծ մասերի բաժա-
նել։ Պարզ է որ այդ անյարմարութիւնը վերանում է մետաղ
դրամի գործածութեամբ։ Պահպանելու և մաս-մաս անուելու յատ-
կութիւններն են, որոնց շնորհիւ սկսեցին գերադասել մետաղ-
ները իրեն դրամ։ Վերջապէս, բոլոր մետաղները իրենց տեղը
տուին «ազնիւ» մետաղներին—ոսկուն և արծաթին, որովհետեւ
նրանք, մասնանշած յարմարութիւններից բացի, ունեն և մի
շատ կարեւոր յարմարութիւն—նրանք շատ արժեքաւոր են փոքրիկ
քանակութիւնների մէջ անգամ։ Կէս իմպերեալը, որ արժէ 5 բուլ-
լի, շատ քիչ է տարբերում իր մեծութեամբ արծաթէ տասը
կոպէկանոցից, իսկ ռոքան երկաթ հարկաւոր կը լինէր այդ
գումարի համարժէք։ Համարեա 2 փութ։ Պարզ է թէ որքան
աւելի յարմար է իրեն վճար ստանալ այդ փոքրիկ ոսկէ
դրամը, քան այդ ահագին քանակի երկաթը։ Երրորդ «ազնիւ»
մետաղը՝ լուսնոսկին կամ պլատինը շատ քիչ քանակով է գտ-
նում երկրագնդի վրայ, ուստի չի կարող գործադրուել, իրեն
դրամ։ Թանգագին քարերը թէև նմանապէս շատ սուղ արժեն,
բայց չեն կարող մետաղի նման հեշտութեամբ մաս-մաս անուել
և բացի այդ հեշտութեամբ կեղծուած են։ Այդ բոլոր պատճառ-
ներով այժմ բոլոր լուսաւորուած ժողովուրդների մօտ ընդուն-
ուած է ոսկին և արծաթը իրեն միակ նիւթ, որից շինուած է
դրամ։ Միայն փոքրիկ վճարների համար շատ չնչին քանակու-
թեամբ, իրեն օժանդակ դրանց, ծառայում է պղինձը։

Միւս անգամ կը խօսենք վարկի (կրեդիտի) մասին։